

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Landskapsingenjörsprogrammet

HOVDALA SLOTT

- en trädgårdshistorisk studie

Författare Anna Hansen

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten
15 hp
Nivå Grund C
Alnarp 2010

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap, LTJ

Författare:
Anna Hansen

Titel:
Hovdala slott - en trädgårdshistorisk studie

Engelsk titel:
Hovdala castle – a study of garden history

Nyckelord:
Hovdala slott, trädgårdshistoria, Sigvard Grubbe, skånska slott, Barbara Johnson

Handledare:
Anna Jakobsson, SLU, LTJ-fakulteten, område landskapsarkitektur

Examinator:
Karl Lövrje, SLU, LTJ-fakulteten, område landskapsarkitektur

Kurstitel:
Examensarbete för landskapsingenjörer

Program/utbildning:
Landskapsingenjörsprogrammet

Kurskod:
EX0361

Omfattning:
15 hp

Nivå och fördjupning:
Grund C

Utgivningsort:
Alnarp

Utgivningsår:
2010

Omslagsbild:
Anna Hansen

Elektronisk publicering:
<http://stud.epsilon.slu.se>

Förord

Detta examensarbete är skrivet inom Landskapsingenjörsprogrammet vid område Landskapsutveckling på Sveriges Lantbruksuniversitet i Alnarp. Arbetet omfattar 15 hp och är skrivet under höstterminen 2009. Ämnet är Landskapsplanering och arbetet är skrivet på C-nivå.

Ett stort tack till min handledare Anna Jakobsson som har hjälpt mig och kommit med idéer när jag har kört fast och inte hittat litteratur. Tack också till personalen på Hovdala slott som svarat på mina frågor och hjälpt mig att hitta material till arbetet.

Alnarp 3 februari 2010

Anna Hansen

Sammanfattning

Målet med detta arbete är att ge en bild av hur Hovdala slottspark har utvecklats genom åren och hur det ser ut idag. Syftet är att det ska kunna fungera som ett underlag till en vårdplan eller som en del i ett framtida utvecklingsförslag för parken. För att nå detta mål har jag använt mig av litteraturstudier och studier av gamla kartor och målningar.

Hovdala slott ligger i nordöstra Skåne vid Finjasjön. Slottet har anor från medeltiden och består av ett flertal byggnader. Den äldsta byggnaden är från 1511 och under åren har byggnader rivits och nya tillkommit. Parken har också förändrats genom åren. På kartor från 1700-talet kan man se en köks- och fruktträdgård i odlingskvarter, avenbokshäckar, karpdammar, diken och ett lusthus. Av detta finns delar kvar idag, då man kan se rester av dammar och diken och det finns även en del fruktträd kvar. Av avenbokshäcken finns bara ett träd kvar och där det gamla lusthuset stod finns idag ett orangeri. Mycket av ytorna består idag av gräs och man försöker att sköta det på gammalt sätt genom att klippa det med hjälp av häst. Vid en upprustning av parken i början på 2000-talet anlade man en ny köksträdgård omgärdad av avenbokshäckar och en labyrint bestående av korgvide.

Abstract

The aim of this work is to provide a picture of how Hovdala Park has evolved over the years and how it looks today. The aim is that it should serve as a basis for a treatment plan or as part of a future development proposal for the park. To achieve this goal, I have been using literature studies and studies of old maps and paintings.

Hovdala castle is located in northeastern Skåne near Finjasjön. The castle dates back to the medieval times and consists of several buildings. The oldest building dates from 1511 and over the years buildings have been demolished and new buildings added. The park has also changed over the years. On maps from the 1700s one can see a kitchen and fruit garden, hornbeam hedges, carp ponds, ditches and a gazebo. Of this there are still parts today, when one can see remnants of ponds and ditches, and there are also some fruit trees remaining. Of the hornbeam hedge there is only one tree remaining, and where the old gazebo stood is now an orangery. Much of the surfaces currently consist of grass and the management is trying to manage it the old way by cutting the grass with the help of horses. At a renovation of the park in the early 2000s it was set up a new vegetable garden surrounded by hornbeam hedges and a maze made of wicker.

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
<i>Bakgrund</i>	1
<i>Mål och syfte</i>	1
<i>Avgränsningar</i>	1
<i>Metod och material</i>	1
Historisk dokumentation av Hovdala	2
<i>Platsens historia</i>	2
<i>Parkens historia</i>	5
1600-talet	6
1700-talet	6
1800-talet	8
Beskrivning av parken idag	11
<i>Vandring i Hovdala park</i>	11
<i>Växterna</i>	19
Avslutning	20
Källförteckning	21
Bilaga 1	22

Inledning

Bakgrund

Hovdala slott ligger söder om Hässleholm vid Finjasjön och har anor från medeltiden. Slottet omtalas redan på 1100-talet men har sedan dess förändrats en hel del. Slottet består idag av en trelängad manbyggnad, porttorn och en ladugård. Den anslutande parken består av bland annat av lövträd, fruktträd, labyrint och en köksträdgård.

Eftersom det är en gammal anläggning tyckte jag att det skulle vara intressant att se hur olika ideal och stilar har satt sina spår genom åren. Jag är intresserad av trädgårdshistoria och hur man ska kunna utveckla och/eller bevara äldre anläggningar på bästa sätt. En historisk dokumentation av detta slag kan därför vara en del i ett framtida bevarandearbete för Hovdala.

Mål och syfte

Syftet med detta arbete är att det ska kunna fungera som ett underlag till en vårdplan eller som en del i ett större arbete om ett framtida utvecklingsförslag för parken. För att det ska fungera som ett sådant krävs en historisk dokumentation och en beskrivning av parken idag.

Målet är att göra en historisk dokumentation av Hovdala slottspark, att ge en bild av hur parken har utvecklats genom åren och även beskriva hur den ser ut idag. Jag kommer där det är möjligt att beskriva vilket växtmaterial och vilka växtelement som funnits på platsen tidigare och vad som finns i dagsläget. Målet är också att ge en bild av vilka personer som varit betydelsefulla för parken och dess utveckling och hur detta märks på platsen.

Avgränsningar

Detta arbete avgränsas till att bestå av en historisk och nutida dokumentation av parken, inte hur parken kan utvecklas och se ut i framtiden. Arbetet har också avgränsats geografiskt, då jag valt att enbart titta på de delar av trädgården som ligger innanför vägen som finns i söder och Hovdalaån som rinner från sydväst till nordost om slottet. Tillgängligheten på Landsarkivet Lund har också utgjort en begränsning, då jag inte kunnat titta på det material som finns från Hovdala slotts godsarkiv. Arkivmaterialet har i dagsläget ännu inte hunnit bli registrerat, så det var därför inte möjligt för mig att studera detta.

En liten avgränsning har också skett när det gäller inventeringen av vilka växter som finns i parken idag. Eftersom detta arbete är gjort på vintern har det varit problematiskt att identifiera exakt vilka arter och slag som finns, därför har jag för några växter endast kommit fram till vilket släkte det är.

Metod och material

För att ge en bild av parkens utveckling har jag sökt material på internet och på Hovdala slott. För att hitta litteratur har jag sökt i Alnarpsbibliotekets katalog Lukas, den nationella söktjänsten Libris och även i Lunds universitetsbiblioteks katalog Lovisa. Jag har använt mig av sökorden trädgårdshistoria, Hovdala slott, skånska slott och skånska herrgårdar. De böcker jag har hittat har jag läst för att se om det finns något dokumenterat om Hovdala slott.

Mycket av den litteratur som jag har hittat har handlat om just skånska slott och herrgårdar men det är nästan inget som har behandlat Hovdala slott. I det stora verket *Svenska trädgårdskonsten sådan den till våra dagar bevarats i anläggningar vid slott och herrgårdar*

av Carl G Dahl med flera finns slottet inte beskrivet och samma sak gäller för *Linnés skånska resa 1749* av Carl von Linné. Däremot är Hovdala nämnt i Gillbergs *Historisk, oekonomisk och geographisk beskrifning öfver Christianstad län*, Kjellbergs *Slott och herresäten i Sverige*, Ljunggrens *Skånska herregårdar* och Hahrs *Skånska borgar i uppmättningsritningar, fotografiska avbildningar samt beskrivande text*. Information om Hovdala finns också i artiklar som Statens fastighetsverk gett ut i sin tidskrift *Kulturvärden*.

På Hovdala har det tidigare funnits ett godsarkiv men detta har nyligen flyttats till Landsarkivet i Lund. Där har det i skrivande stund inte hunnit bli registrerat så det har därför inte funnits någon möjlighet för mig att titta på detta arkivmaterial. Vid ett fortsatt arbete av detta slag kan det vara en bra idé att gå igenom arkivmaterialet, då det kan finnas exempelvis papper på vilka växtköp man gjort och liknande. Detta kan ge en bra bild av när de olika växterna kom till platsen och vilka personer det var som hade inflytande över parkens utveckling.

För att hitta gamla kartor över området har jag använt mig av Lantmäteriets tjänst Historiska kartor. Dessa kartor har jag sedan studerat och jämfört för att få en bild av hur parken har sett ut genom åren. De kartor jag titta på är från 1734 och jag har även tittat på Skånska rekognosceringskartan från 1812-1820.

Under arbetets gång har jag besökt Hovdala fem gånger för att inventera hur parken ser ut idag och även för att träffa personal som arbetar på platsen. Inventeringen är gjord på en översiktlig nivå, då jag på vissa växter endast kommit fram till vilket släkte det är. Växterna har inte blivit åldersbestämda på mer exakt nivå än om de är gamla eller nyplanterade och jag har även begränsat inventeringen till det område som är närmast i anslutning till slottet.

Historisk dokumentation av Hovdala

Platsens historia

Hovdala slott ligger i Västra Göinge härad i Brönneustads socken nära Finjasjöns södra strand (se figur 1). Gården omnämns första gången 1130 men placeringen var troligtvis något annorlunda då. Det nuvarande läget, som är något mer västerut än tidigare, fick gården någon gång under senmedeltiden och anledningen till just denna placering var att kunna motstå belägring och stormning. (Nilsson, 2002, sid 3) Den nya placeringen av gården var något lägre än den gamla och man har därför byggt husen på pålar då marken var sumpig. För att ytterligare få hjälp av vattnet till skydd omgav man gården med vallgravar som fick sitt vatten från

Figur 1. Hovdalas läge i Skåne. Bild: Anna Hansen efter Bonniers världsatlas, 2003.

Hovdalaån. (Kjellberg, 1966, sid 116) Detta skydd var nödvändigt eftersom omgivningarna med kärr, besvärlig terräng och en svårframkomlig skogsbeväxt höjdsträckning, gjorde att det för en stor truppstyrka var endast möjligt att passera från öster till väster vid Hovdala gård. (Olsson, 1922, sid 24) Sedan Finjasjön sänktes 1904 är dock dessa vallgravar för det mesta torrlagda (se figur 3, 4, 5). (Nilsson, 2002, sid 3)

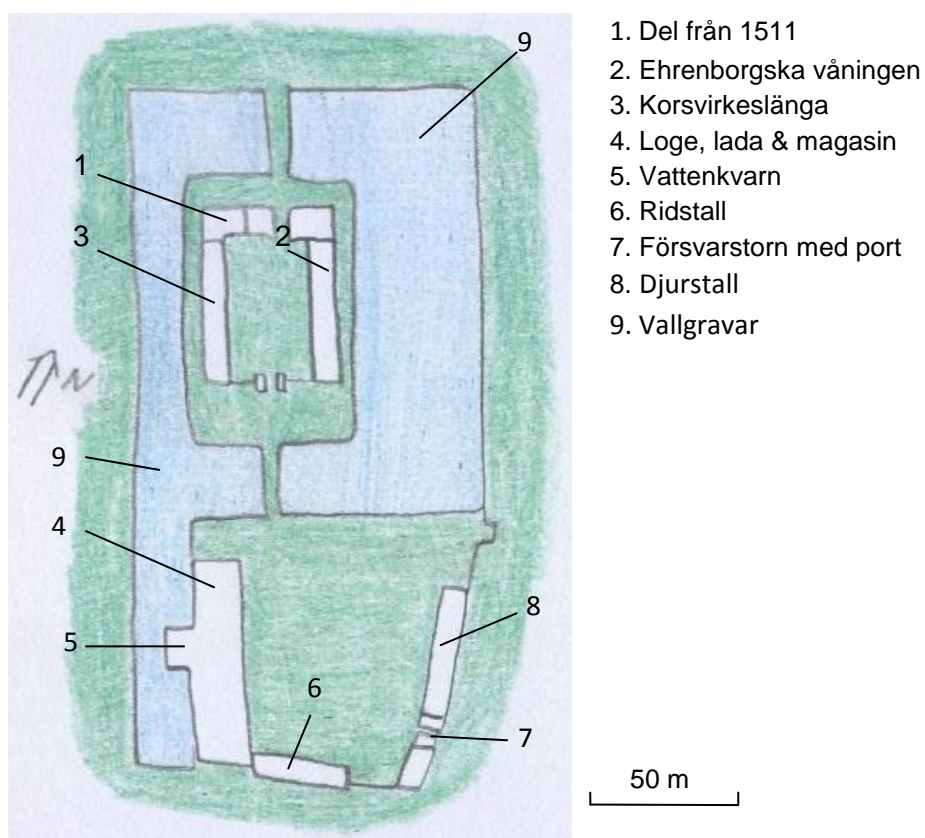
Det äldsta bevarade huset på området är från 1511 och det är den norra portlängan. Detta årtal, som husets ankarslutar bildar, tyder på att huset byggdes under ägarna Mats och Björn Laxmands tid. (Kjellberg, 1966, sid 116) Innan detta innehades Hovdala av Klement Skaldra på 1400-talet och innan digerdöden sägs det att Magnus Rabek ska ha ägt gården (se bilaga 1). I slutet på 1500-talet kom gården i släkten Grubbes ägo och det var Sigvard Grubbe som lät bygga det imponerande porttornet (se figur 2). Efter att ett par ägare misslyckats med sitt innehav av Hovdala övertogs gården 1654 av den danska räntmästaren Jens Michelsen. 1687 blev Michelsen adlad under namnet Ehrenborg, efter att han efter freden 1658 blev lojal mot den svenska kronan. I augusti 1678 härjades Hovdala av snapphanarna som brände ner det som fanns, eftersom de ansåg att det varit ett näste för förrädare. Porttornet klarade sig dock undan branden. Ehrenborg byggde dock snabbt upp husen igen och Hovdala beboddes av släkten Ehrenborg fram till 1981. (Nilsson, 2002, sid 4-5)

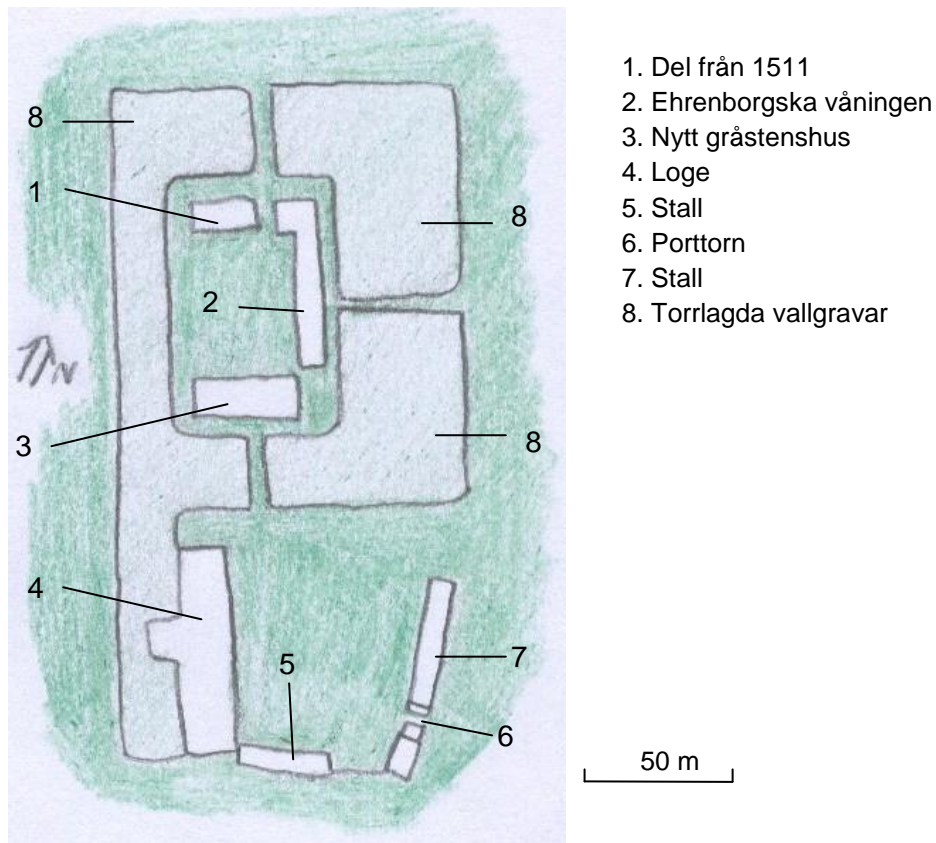
Figur 2. Porttornet som Sigvard Grubbe lät bygga på 1500-talet.

Foto: Anna Hansen 2010-01-11

På 1600-talet bestod borgholmen på Hovdala av ett våningshus med bagarstuga, bryggghus och port, säteshus med borgstuga, porthus med mur och en korsvirkeslänga. Ladugården bestod av försvarstorn med port, hus med källare, djurstallar, loge, lada, magasin och vattenkvarn (se figur 3). Gården har under de trehundra år som gått inte genomgått någon större förändring, förutom att den västra korsvirkeslängan är borta och att porthuset på borgholmen har ersatts med ett tvåvånings gråstenshus med port genom huset (se figur 4). (Kjellberg, 1966, sid 118). Enligt Ljunggren (1852-1863) revs den västra flygeln 1805 och att man då istället byggde det södra huset med inkörsport.

Figur 3. Hovdala på 1600-talet. Skiss: Anna Hansen efter Kjellberg, 1966.

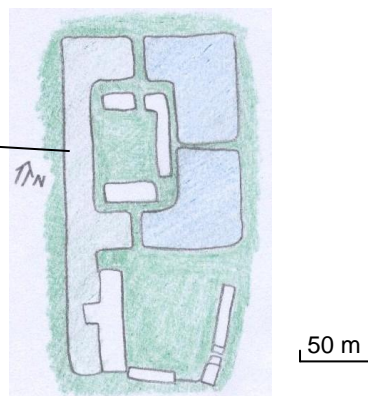

Figur 4. Hovdala på senare tid. Skiss: Anna Hansen efter Kjellberg, 1966

Parkens historia

Hovdalas egendom var fram till år 1912 14000 tunnland och efter detta 4000 tunnland till år 1947 (Kjellberg, 1966, sid 128). Ljunggren (1852-1863) skriver att i mitten av 1800-talet, bestod 20 tunnland av dessa 14000 tunnland av trädgård. En stor del av parken närmast slottet har bestått av vallgravar, som i dagsläget är torrlagda på grund av att Finjasjön sänktes 1904. Ursprungligen bildade borgholmen en rektangel med de bredaste gravarna i norr och öster, nu bildar de östra vallgravarna de bredaste. Olsson (1922, sid 29) skriver att i mitten av 1800-talet blev gravarna på västra sidan om slottet och delar av de norra och södra sidorna torrlagda och att man istället placerade trädgårdsanläggningar här (se figur 5). I och med detta ändrades Hovdalaåns strömfåra och man fick en vall som skiljde av ån från den torra kanalen.

Torrlagd vallgrav som istället blivit trädgårdsanläggning under senare delen av 1800-talet.

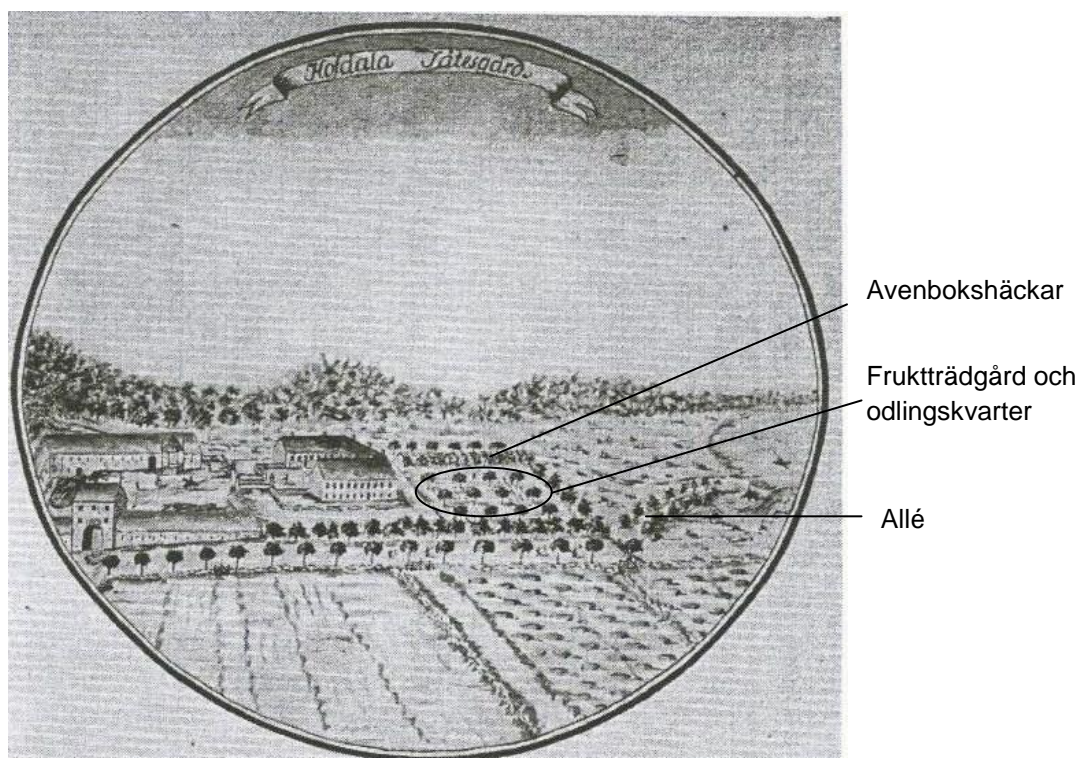
Figur 5. Vallgravarna på mitten av 1800-talet. Skiss: Anna Hansen efter Kjellberg, 1966.

1600-talet

Det finns inte mycket skrivet om hur trädgården har sett ut genom tiderna, den första anteckning man hittat är troligtvis det Sigvard Grubbe skriver i sin dagbok 1630 efter ett besök på hemgården. Han skriver att det varit dåligt väder och regnat och att "Fölgen heraf var, at Vandet steg i overordentlig Grad, og att der ingen Frugt blev i Haverne". (Karlsson, 1971) Denna fruktträdgård var troligtvis placerad nordost om slottet, eftersom kartor från senare tid tyder på detta. Mycket tyder på att Grubbe var intresserad av växter, då han gjorde resor i Europa där han besökte botaniska trädgården i Padua och köpte fruktträd i Nürnberg. Från denna tid finns det namngivet vem som var trädgårdsmästare och denne var Jacob Örtagårdsman. (Söderberg, 2002, sid 12)

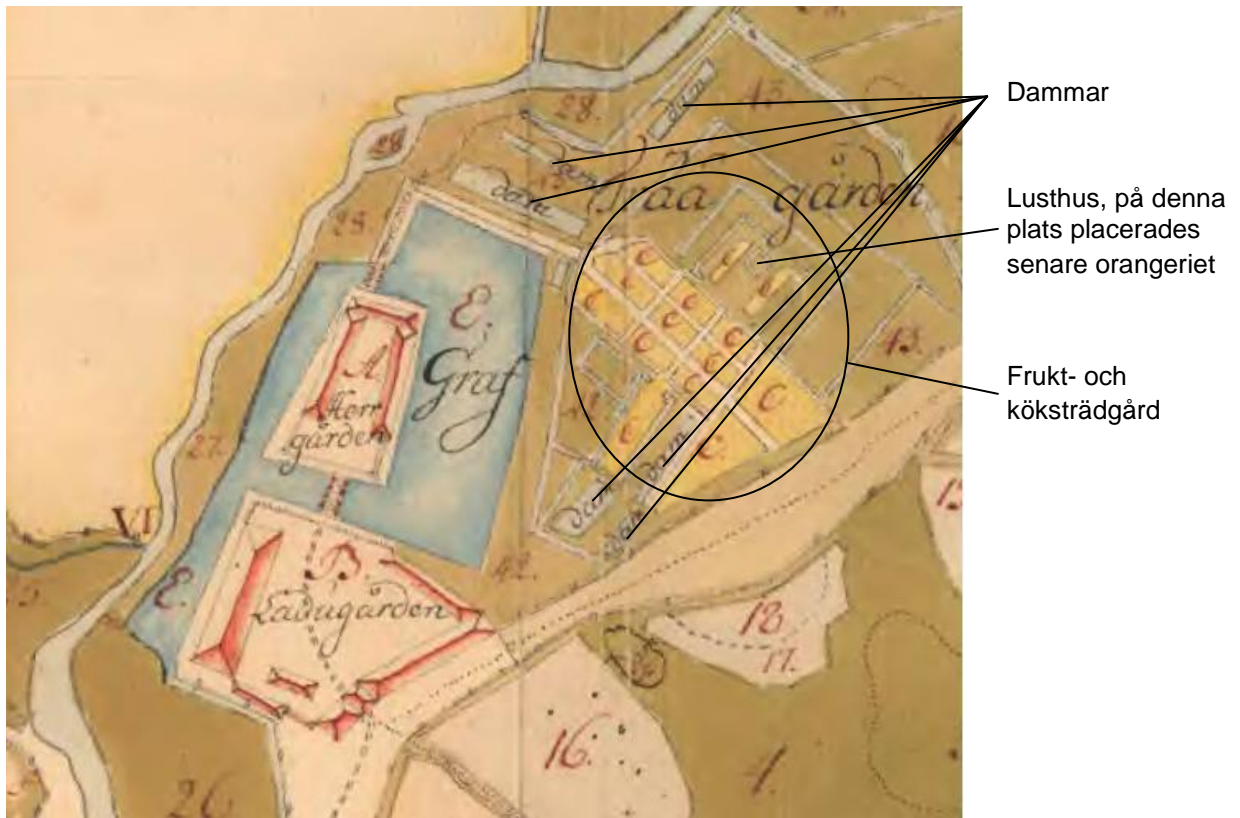
1700-talet

Enligt Söderberg (2002) gjorde många av Hovdaldas ägare resor utomlands och fick därmed med sig idéer och inspiration till trädgården hemma. Hon nämner tyvärr inte i artikeln vilka dessa ägare var och i detta arbete har jag inte kommit fram till vilka personer det kan ha varit. Tack vare dessa resor utomlands har det nog genom åren funnits en del olika trädgårdar. Bland annat lade Casper Ehrenborg grunden till Hovdaldas 1700-tals utformning, då han lät dika ur ett område intill Finjasjön, anlade köks- och fruktträdgård och odlade karp i dammar. (Söderberg, 2002, sid 12) Gillberg (1767, sid 202) skriver i sin beskrivning över Kristianstad län från denna tid, att trädgården på Hovdala är vacker samt försedd med goda fruktträd, en berså, två lusthus, blomsterkvarter och avenbokshäckar. Kjellberg (1966, sid 124) skriver att dessa avenbokshäckar var tre meter höga och att trädgården var gjord på franskt vis. Även en teckning av A.S. Rålamb från slutet på 1700-talet visar var det kan ha funnits en fruktträdgård och avenbokshäckar (Söderberg, 2002, sid 12). På denna målning ser man även trädrader, odlingskvarter och en allé längs vägen som leder till gården (se figur 6).

Figur 6. Målning av Anders Sigfrid Rålamb år 1790 (ur Sven T Kjellbergs bok *Slott och herresäten i Sverige Skåne* band 3, sid 119) visar gården från öster.

På uppdrag av Casper Ehrenborg upprättade lantmätaren M Hesselgreen ett antal kartor över Hovdala år 1734-1735 (Karlsson, 1971). På dessa kartor kan man se vallgravarnas placering och att trädgården är placerad öster om den bredaste graven. Trädgården är på kartan indelad i kvarter med gångar emellan. I dessa kvarter fanns det enligt kartan ”krydde och kåhlsängar”, alltså en köksträdgård, vilket bokstaven C i kvarteren i figur 7 representerar. I dessa kvarter kan också den fruktträdgård som Gillberg skriver om i sin beskrivning av Hovdala vara placerad. Fruktträdgården kan även ha varit placerad nordost om dessa kvarter, där det på kartan står Träa gården. Vid denna plats finns en kvadratisk figur utritad, möjligtvis kan detta vara ett lusthus. Det syns också ett flertal diken i trädgården och sex dammar finns placerade på olika platser (se figur 7). Dessa dammar och diken finns det spår av än i dag på Hovdala.

Figur 7. Geometrisk karta från 1734, gjord av lantmätare M. Hesselgreen., visar Hovdalas egendomar. Källa: Lantmäteriet

På slutet av 1700-talet byggdes ett orangeri för att kunna odla exotiska växter (se figur 8). Placeringen av orangeriet blev där ett av lusthusen tidigare funnits (se figur 7) (Karlsson, 1971). Några av de exotiska växter som kan ha funnits i orangeriet på 1700-talet är citronträd, granaträd, fikon, cederträd, lagerbär, myrten, olivträd och aloe (Lundberg, 1754). Orangeriet fungerade också som bostad åt trädgårdsmästaren och hans familj och Wennerholm hette den första trädgårdsmästaren som ansvarade för vården och odlingen av orangeriets växter. Enligt Söderberg (2002, sid 10) brukades orangeriet endast en kort tid som växthus, då det istället användes till lusthus, bröllopslokal och sommarbostad åt ett par Ehrenborg-systrar.

Figur 8. Hovdals orangeri, byggt i slutet av 1700-talet.

Foto: Anna Hansen 2009-12-01

1800-talet

1812-1820 upprättade Fältmättningsbrigaden den *Skånska rekognosceringskartan* vilken visar bebyggelsen och topografin i landskapet. På denna karta kan man se hur Hovdala slott fortfarande omges av vallgravar och att det finns någon slags trädgård både norr och öster om byggnaden. I öster ser det ut att finnas en krans av träd som omger en rektangulär figur som eventuellt kan vara en damm eller något liknande. Även i norr ser det ut att finnas en trädrad och man ser tydligt att det längs vägen som leder till Hovdala står en allé (se figur 9).

Figur 9. Bilden visar landskapet runt Hovdala. Man ser tydligt vallgravar, allé och trädgård. (*Skånska rekognosceringskartan*, 1812-1820)

På en målning från 1850-talet av F. Richardt ser man hur landskapet kring Hovdala ser ut (se figur 10). Man ser att byggnaderna ligger omgivet av höjder och att det finns mycket åkrar, beteshagar och även träd på området. En eventuell trädgård är skymd av träd och hus men man kan se att det västra korsvirkeshuset är rivet och att det nya södra stenhuset blivit uppfört.

Figur 10. Teckning av F. Richardt från 1850-talet, (ur Sven T Kjellbergs bok *Slott och herresäten i Sverige, Skåne band 3 sid 125*), visar Hovdala med omgivning.

En annan målning från 1850-talet av F. Richardt visar hur gården ser ut från väster (se figur 11). På denna idylliska bild kan man se att det inne på gården finns något som ser ut som *Populus nigra* 'Italica', pelarpoppel, och längs väggarna finns buskar planterade. De stora buskarna man ser vid husens kortsidor kan vara *Syringa vulgaris*, syren, eller möjligtvis *Viburnum opulus*, skogsolvon. Även idag finns dessa växter representerade i parken och kanske kan det vara samma som syns på denna bild. Det vatten som syns i målningens förgrund är troligtvis Hovdalaån. Anledningen till att det borde vara ån och inte vallgraven är att från mitten av 1800-talet blev gravarna torrlagda på den västra och halva norra sidan om slottet. Den torrlagda vallgraven hade sin placering närmare husen med början vid den stenmur som syns på bilden.

Figur 11. Målning av F. Richardt ur Gustaf Ljunggrens verk *Skånska herregårdar från 1852-1863*. Bilden visar Hovdala från väster.

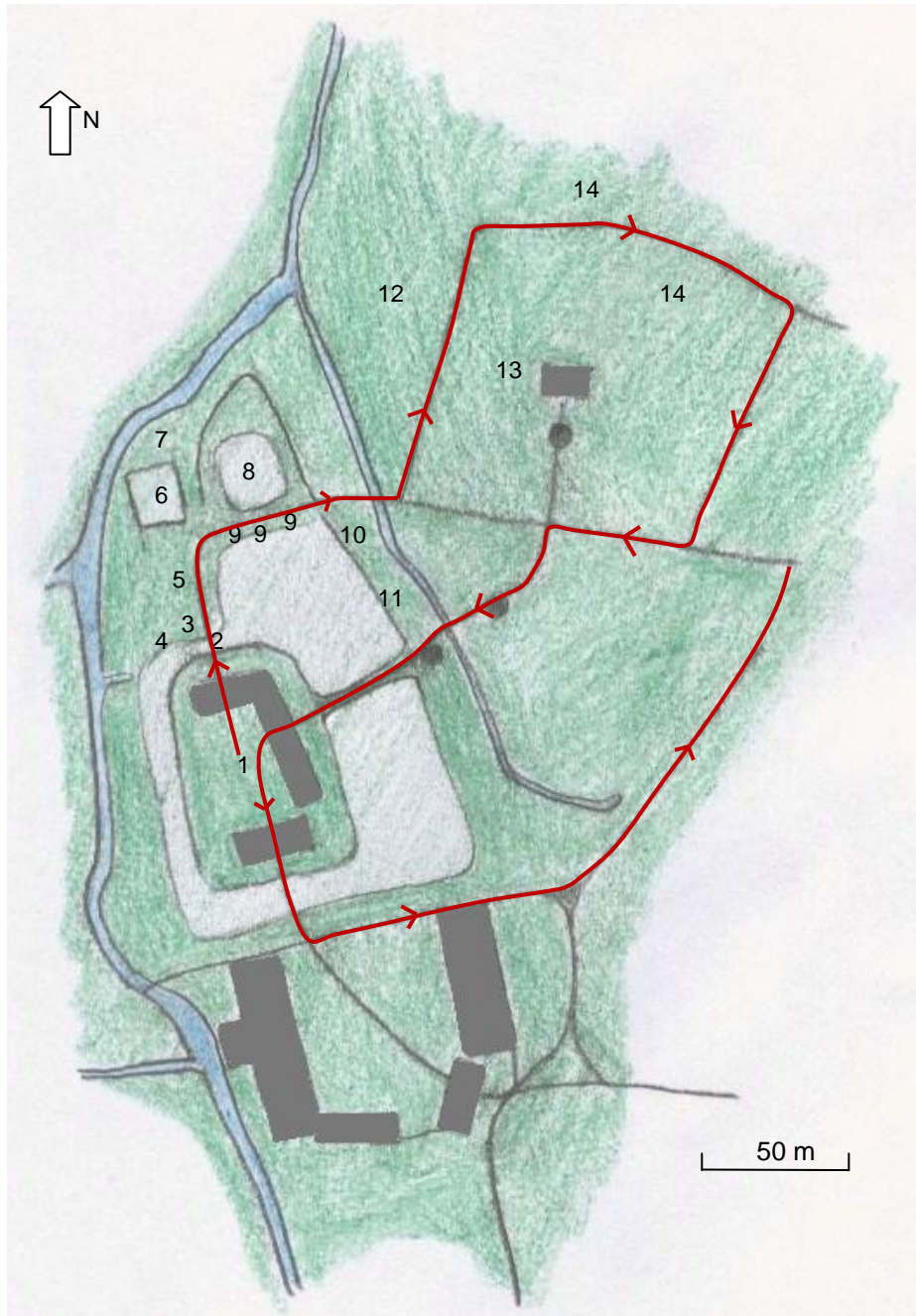
Enligt Andréasson (2007, sid 10) bestod ofta en herrgårds trädgård i början på 1800-talet av tre delar; en fransk-inspirerad del, en engelsk park- liknande del och en nyttoträdgård. I figur 11 kan man se Hovdalas engelsk-inspirerade del med några slingrande gångar och ett ganska naturligt landskap. Denna typ av prydnadsträdgård användes ofta till att konversera med varandra, sitta och läsa och bjuda sina gäster på kaffe, punsch och godsaker (Andréasson, 2007, sid 10). På Hovdala ska det också ha funnits en köksträdgård på denna tid, placeringen av denna är dock inte säkert, kanske fanns den vid orangeriet (Lennartsson, A., pers. medd., 2009-12-09) eller så var placeringen densamma som på 1700-talet. Den fransk-inspirerade delen med odlingskvarter fanns som nämnts innan öster om borgholmen.

Det finns inte så mycket skrivet om vad som hänt i Hovdala slottspark under 1900-talet. Kjellberg (1966, sid 124) skriver dock att bristen på arbetskraft här och på andra ställen har gjort att de gamla trädgårdarna har vuxit igen och att där det förut fanns planteringar och gångar numera finns gräsmattor. På grund av detta förfall påbörjade man i början på 2000-talet en upprustning av parken vid Hovdala slott.

Beskrivning av parken idag

Vandring i Hovdala park

Idag finns det inte mycket kvar av den forna trädgården på Hovdala. För att beskriva hur parken ser ut idag går vi en vandring på området. De platser som jag beskriver är markerade med siffror i figur 12.

Figur 12. Karta över Hovdala i dagsläget. Skiss: Anna Hansen

Vi börjar inne på slottsgården (1) där de pelarpopplar som syns i figur 11 inte längre finns kvar. Det är oklart när dessa försvunnit. Enligt AnnMargret Lennartsson (pers., medd., 2009-12-09) har det på senare tid på denna plats planterats *Rosa* (buskrosor) men dessa ska enligt

uppgift inte kunnat överleva på platsen. Detta kan bero på att man förut bekämpade ogräset i kullerstenen inne på gården med starka bekämpningsmedel och att dessa gifter finns kvar i jorden och gör det svårt för fleråriga växter att klara sig. Man har därför valt att nu plantera annueller på denna plats. Detta år fanns här *Verbena bonariensis*, jätteverbena (se figur 13).

Figur 13. Annuellplantering inne på slottsgården. Foto: Anna Hansen 2009-12-01

Marken inne på slottsgården är belagd med kullersten mellan husen och gräset tar vid mot den torrlagda vallgraven i väster. När man blickar ut över landskapet i väster ser man Hovdalaån som rinner förbi och bakom denna ser man skog och hagar.

När man sedan går norrut genom porten i huset möts man av en bro (2) som går över den torrlagda vallgraven. Till vänster finns *Syringa vulgaris*, syren (3) och *Philadelphus coronarius*, doftschersmin (4). Både syrenen och buskaget med doftschersmin ser ut att vara gamla. Efter ett tjugotal meter kommer man till en *Carpinus betulus* (5), avenbok (se figur 14), som står till vänster om gångstigen. Denna avenbok är den enda som finns kvar efter den ståtliga häck som syns på Rålamb's akvarell (se figur 6) och som fanns på platsen redan på 1700-talet. Trädet är i dåligt skick om man ska enligt Ann Margret Lennartsson (pers., medd., 2009-12-09) göra en vårdinsats under 2010 för att försöka förlänga livstiden på trädet.

I parkens norra hörn finns en labyrint (6) av *Salix viminalis*, korgvide, som anlades i samband med parkens upprustning i början på 2000-talet (se figur 15). Ytorna runt och i labyrinten består av gräs, precis som de flesta ytor i parken. Bakom labyrinten rinner Hovdalaån, som kantas av *Tilia*, lind, och *Betula*, björk, och ytterligare längre bort finns beteshagar.

*Figur 14. Det enda exemplaret av avenbok som finns kvar av häcken som fanns på Hovdala redan på 1700-talet.
Foto: Anna Hansen 2009-12-01*

Figur 15. Labyrint bestående av Salix viminalis. Foto: Anna Hansen 2009-12-01

En bit bakom labyrinten finns gårdens vårdträd som är en *Morus alba*, vitt mullbär (7). Denna planterades i början på 2000-talet och växtvalet gjordes av Barbara Johnson, landskapsarkitekt som ritat de nya delarna på Hovdala. Anledningen till detta växtval var att växten fanns i Skåne på 1700-talet, men det är inte säkert att det odlades just på Hovdala. Eftersom det är en växt som funnits lång tid i Skåne, vill därmed landskapsarkitekten att besökarna ska känna historiens vingslag. (Söderberg, 2002, sid 13)

När vi fortsätter vandringen längs stigen kommer vi till köksträdgården (8). Denna (se figur 16) anlades 2001 och den omsluts precis som på gammalt vis av en avenbokshäck. Enligt Barbara Johnson är köksträdgården utformad på samma sätt som under renässansen med sina kvadrater (Söderberg, 2002, sid 13). Denna plats som köksträdgården är placerad på, ligger något lägre än omgivningen och därför är marken väldigt blöt, vilket kan skapa problem för odlingarna (Lennartsson, A., pers. medd., 2009). För att åtgärda detta skulle en dränering behövas. Köksträdgården består idag både av perennplanteringar och odling av köksväxter.

Figur 16. Köksträdgården omgärdad av en häck av avenbok.
Foto: Anna Hansen 2009-12-01

När man går på stigen längs den torrlagda vallgraven i norr ser man till höger tre *Ribes alpinum*, måbär (9). Dessa ser ut att vara väldigt gamla då de har blivit glesa i mitten och växer i en ring (se figur 17). Vallgravarna består även här av gräs och under växtsäsongen låter man detta gräs vara lite längre än på övriga platser i parken. Detta för att visa och markera de forna vallgravarna. Under de blöta årstiderna brukar det dock finnas en del vatten i de här östra vallgravarna. Från denna plats ser man även ett stort gammalt buskage med *Syringa vulgaris*, syren (10), och en plantering med *Cornus alba* 'Sibirica', korallkornell (11). Även kornellen ser ut att vara gammal och stubbar tyder på att man beskurit den detta år.

Figur 17. Gamal måbärsbuske som blivit tom i mitten och växer i en ring. Foto: Anna Hansen 2009-12-01

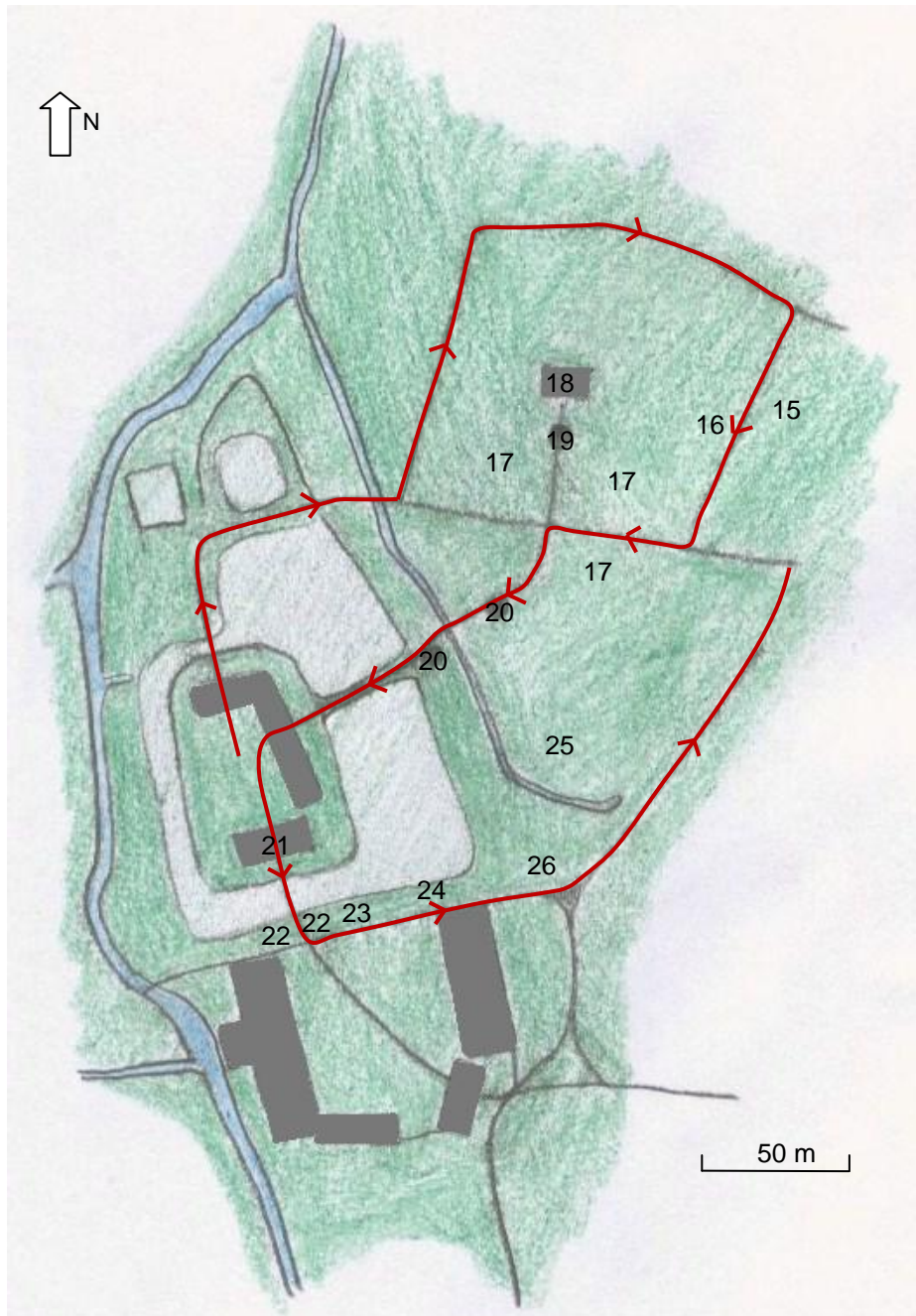
Längre fram längs stigen passerar vi ett dike och därefter tar vi vänster mot skogen. Här (12) ser man rester efter de gamla karpdammarna som fåror i marken. Här finns avenbok i rader och även en del björk. Till höger, mot orangeriet, ser man Hovdaldas stolthet; en pimpernöt *Staphyllea pinnata* (13). Den en av landets tre största och troligtvis från 1700-talet och enligt en informationsskylt som finns på platsen, tror man att denna planta har sitt ursprung från närliggande Sinclairsholm. Anledningen till detta är att Linné under sin skånska resa såg en sådan buske där och det var på denna tid vanligt att man tog plantor med sig från sina resor. Det är därför ganska troligt att någon ägare eller trädgårdsmästare tagit ett skott från Sinclairsholm till Hovdala.

När man fortsätter längs stigen in i skogen möts man av stora träd bestående av *Fagus sylvatica* (bok), *Tilia cordata* (skogslind), *Quercus robur* (skogsek) och enstaka *Picea abies* (gran). I denna lilla skog finns också två stycken så kallade förlovningssträd (14). I detta fall är det bok och ek planterade tätt tillsammans, till minne av en förlovningssträd (se figur 18).

Figur 18. Förlovningssträd bestående av bok och ek. Foto: Anna Hansen 2010-01-11

Stigen svänger sedan åt höger och på vänster sida finns en rad med *Quercus robur*, skogsek (15) (se figur 19). Dessa kan vara resterna av den allé man kan se i figur 9, eftersom de är placerade på samma ställe och åldern kan vara den rätta för det. På höger sida finns en rad med hasselbuskar som går hela vägen längs denna stig (16). Åldern på dessa buskar är svår att säga, de ser ut att vara beskurna, men man kan se stubbar som är ganska tjocka. Detta tyder på att de kan vara gamla och att de eventuellt var en del av odlingarna.

Figur 19. Karta över Hovdala i dagsläget. Skiss: Anna Hansen

När vi kommit ut från skogen och passerat hasselbuskarna och de gamla ekarna tar vi stigen åt höger. Här finns fruktträderna (17) på båda sidor om gångvägen (se figur 20). De flesta finns till höger vid orangeriet (18) men ett par stycken finns också till vänster. Det finns både gamla fruktträd och även många nyplanterade. Många av de gamla verkar ha tunga grenar så de är

uppstöttade av störrar. De nyplanterade träden är gjorda av ympmaterial från de gamla, eftersom man har velat att i den mån det går bevara det gamla på bästa sätt (se figur 21) (Lennartsson, A., pers. medd., 2009-12-09).

Figur 20. Frukträdgården vid orangeriet.
Foto: Anna Hansen 2009-12-01

Figur 21. Frukträdgården vid orangeriet
Foto: Anna Hansen 2010-01-11

Vid orangeriet finns också en lind, *Tilia cordata* (19), som förut har varit hamlad. Denna skötsel har inte skett på ett tag men ska nu återupptas. Här finns också två stycken lindhäckar, som verkar vara gamla med tanke på deras stamomfång (se figur 22).

Figur 22. Lindhäck vid orangeriet. Foto: Anna Hansen 2010-01-11

Efter att ha passerat orangeriet på höger sida svänger vi av och tar stigen till vänster. Vi kommer då till två runda perennplanteringar (20). Ytorna runt om består även här av gräs och enligt AnnMargret Lennartsson (pers. medd., 2009-12-09) klipper man dessa ytor med häst under växtsäsongen. Detta för att bevara den gamla atmosfären och lugnet som finns på platsen. När vi passerat den andra av perennplanteringarna går vi på vallen mellan de torrlagda vallgravarna och går igenom slottet in på slottsgården igen. Där svänger vi vänster och går söderut genom porten i det södra gråstenshuset (21). Framför oss då ser vi en gång över vallgraven och längre fram ser vi det gamla stallet (se figur 23).

Figur 23. Vy från porten i det södra gråstenshuset. Foto: Anna Hansen 2009-12-09

När vi passerat vallgraven finns två *Aesculus hippocastanum*, hästkastanj (22), på varsin sida om gångvägen. Dessa träd har troligtvis planterats i början på 2000-talet. Gården mellan husen i denna del av slottet består endast av gräs och några grusgångar. Det finns inte heller några spår efter gammal växtlighet.

Efter dessa hästkastanjer svänger vi vänster och går längs vägen. På vänster sida finns här en hästkastanj (23) och efter denna finns tre stycken *Crataegus monogyna*, trubbhagtorn (24). Dessa fyra träd ser ut att kunna vara gamla (se figur 24).

Figur 24. Hästkastanj och trubbhagtorn till vänster i bilden. Till höger syns den gamla stallbyggnaden. Foto: Anna Hansen 2010-01-11

Öster om slottet i kartan från 1812-20 (se figur 9), kan man se en krans av träd runt en kvadratisk form. Rester av denna trädkrans finns kvar på denna plats (25) i form av *Fagus sylvatica* (bok), *Alnus glutinosa* (al) och *Quercus robur* (ek). Söder om dessa träd finns sex stycken *Carpinus betulus*, avenbok, som står i en cirkelform (26). Denna cirkel kan vara resterna av en berså eller kanske ett av lusthusen som Gillberg (1767) skrev om i sin länsbeskrivning.

Längs denna väg finns det en stengärdesgård som går hela vägen från det gamla stallet till platsen där vi avslutar denna vandring (se figur 19). När man står på denna plats får man en bra översikt av Hovdala trädgård och man ser de olika delarna med köksträdgård, fruktträdgård, torrlagda vallgravar och stora gräsytor. Man ser de vackra gamla byggnaderna och man känner av historiens vingslag.

Växterna

Följande lignoser har efter inventeringen påträffats (på grund av årstiden har jag endast inventerat lignoserna):

- Aesculus hippocastanum*, hästkastanj
- Alnus glutinosa*, klibbal
- Carpinus betulus*, avenbok
- Cornus alba 'Sibirica'*, korallkornell
- Corylus avellana*, hassel,
- Crataegus monogyna*, trubbhagtorn
- Euonymus sp.*, benved
- Fagus sylvatica*, bok

Malus sp
Morus alba, vitt mullbär
Philadelphus coronarius, doftschersmin
Prunus padus, hägg,
Quercus robur, skogsek
Ribes alpinum, måbär
Staphylea pinnata, pimpernöt
Syringa vulgaris, syren
Tilia cordata, skogslind
Viburnum opulus, skogsolvon

Avslutning

Hovdaldas historia är lång, men det finns tyvärr inte så mycket dokumenterat och skrivet om platsen. Det mesta av informationen om parken som jag hittat kommer från gamla kartor och teckningar. Den äldsta kartan från 1734 visar hur Hovdaldas egendom såg ut vid den tiden. Man kan se var en köksträdgård fanns placerad, var dammar och diken fanns, fruktträdgårdens placering och var ett lusthus eventuellt fanns. Gillbergs länsbeskrivning från samma tid berättar också om en fruktträdgård, lusthus, blomsterkvarter och avenbokshäckar. Även de andra kartorna och teckningarna bekräftar detta och det verkar som att parken inte förändrats så mycket genom åren. Mycket av det gamla har försvunnit, såsom den ståtliga avenbokshäcken, köksträdgården och dammarna. En ny köksträdgård finns sedan 2001 placerat på en annan plats och man kan se spår efter de gamla karpdamarna runt om i parken.

Många av de arter som fanns på 1700- och 1800-talet finns fortfarande representerade i parken, såsom syren, olvon och äpplen. I den nya köksträdgården har man knutit an till historien och använt sig av avenbokshäckar för att rama in odlingarna. Fruktträdgården har också blivit förnyad genom att man planterat nya träd som är gjorda av ympmaterial från de gamla träden. Även när det gäller skötseln försöker man i viss mån knyta an till det gamla, då gräsmattorna klipps hästdrivet. Det märks att man vid upprustningen av parken i början på 2000-talet har försökt att återskapa lite av den forna trädgården.

Detta arbete hoppas och tror jag kommer att vara viktigt för Hovdala i framtiden eftersom det ger en bra bild och beskrivning av hur parken ser ut idag. Jag har beskrivit vilka växtelement och vilka arter som finns i parken och detta kan komma till användning när man om exempelvis 50, 100 eller 200 år vill veta hur parken såg ut i början på 2000-talet. Med detta arbete tror jag att jag har underlättat för ett framtida utvecklingsarbete för Hovdala, eftersom jag i min vandring genom parken beskriver var de olika växtelementen finns och om de är gamla eller nya. Man får på detta vis en bild av från vilken tid parkens olika delar härstammar och vilket skick de befinner sig i.

Arbetet med denna uppsats har varit intressant men svårt, eftersom det har varit problematiskt att hitta litteratur och annat material. Ett av de största problemen var att jag inte hade möjlighet att få tillgång till Hovdaldas godsarkiv, där jag troligtvis hade hittat en del information om växtinköp och liknande. Vid fortsatta undersökningar i detta ämne finns förhoppningsvis arkivet tillgängligt och man kan då ta del av den information som finns där.

Metoden att titta på kartor och jämföra dessa har fungerat bra, problemet är att det man kommer fram till bara är tolkningar och inget man kan veta säkert. Det har hjälpt att jag

kunnat bekräfta mina antagningar med det som Gillberg med flera har skrivit i sina beskrivningar av Hovdala, då resultatet blir mer rätt när man kan få det bekräftat från flera källor. Tyvärr har jag inte hittat kartor och teckningar från alla århundraden, utan jag har mest kunna jämföra hur det var på 1700- och 1800- talet jämfört med dagsläget. Kanske finns det fler kartor i arkivet som man kan titta på vid ett fortsatt arbete.

Källförteckning

Muntliga källor

Lennartsson, AnnMargret. Trädgårdsansvarig på Hovdala slott. Samtal 2009-12-09.

Tryckta källor

Gillberg, J. L. (1767) *Historisk, oeconomisk och geographisk beskrifning öfver Christianstad län*. Lund: Walter Ekstrand bokförlag.

Karlsson, T. Hovdala trädgård i historisk belysning. (1971, 3 november) *Norra skåne*.

Kjellberg, S. T. (1966) *Slott och herrresäten i Sverige*. Skåne band 3. 116-128. Malmö: Allhems förlag.

Lantmäteriverket (1734) Brönneå socken Hovdala nr 1, Geometrisk avmätning [Kartografiskt material]

Ljunggren, G. (1852-1863) *Skånska herregårdar tecknade av Fr. Richardt; beskrifna af Gustaf Ljunggren*. Lund: C.W.K. Gleerups förlag.

Lundberg, P. (1754) *Trädgårdspraxis år 1754*. Kalmar: Akantus edition, 2002

Olsson, P. A. (1922) Hofdala. I: Hahr, A *Skånska borgar i uppmättningsritningar, fotografiska avbildningar samt beskrivande text..* Stockholm: P. A Norstedts & söners förlag. sid 24-41.

Elektroniska källor

Andréasson, A. (2007) Trädgårdshistoria för inventerare [online]. Tillgänglig: <http://www.cbm.slu.se/publ/skrift/skrift19.pdf> [2010-01-04]

Lantmäteriverket (1986) Skånska rekognosceringskartan framställd av fältmättningsbrigaden 1812-1820 [Kartografiskt material]1:30 000. Gävle: Lantmäteriet

Nilsson, S. (2002) Hovdala slott i västra Göinge ärans borg. *Kulturvärden* [online]. 2002:4. 3-9. Tillgänglig: http://www.sfv.se/cms/showdocument/documents/sfv/kulturvarden/2002_04/hovdala_slott_i_vastra_goinge_arans_borg.pdf [2010-01-03]

Söderberg, M (2002) Bygelhäst och pimpernöt sommaren på Hovdala. *Kulturvärden* [online]. 2002:4. 10-13. Tillgänglig: http://www.sfv.se/cms/showdocument/documents/sfv/kulturvarden/2002_04/bygelhast_och_pimpnot_sommaren_pa_hovdala.pdf [2010-01-03]

Bilaga 1.

Ägarhistoria (ur *Slott och herresäten i Skåne* av Sven T Kjellberg)

1300-talets mitt	väpnaren Magnus Rabek.
1430 och 1460	väpnaren Klemet Skaldra. Björn Skaldra, g.m. Else Bölle.
1485	Deras dotter Mette, g.m. Christen Laxmand d.y. Deras söner Mats och Björn Steensen Laxmand.
omkr. 1550	Björn Steensens dotter Else Björnsdotter Laxmand, g.m. Ejler Grubbe.
1585	Deras son Sigvard Grubbe, g.m. Hillebora Knudsdatter Grubbe.
1634	Deras dotter Else Grubbe, g.m. Jochim Beck.
1648	Avträdde Jochim Beck godset till sina borgenärer Regitza Grubbe, Christoffer Valkendorf, Christoffer Gjedde och Lave Bille.
1656	Skiftade borgenärerna egendomen mellan sig.
1665	Genom köp Jens Mikkelsen, 1687 adlad Ehrenborg, g.m. Anna Gjedde.
1690	Änkan Anna Gjedde.
1709	Deras son Mikael Ehrenborg, g.m. 2:o Henrietta Margareta von Bartlin.
1722	Deras son Casper Ehrenborg (gjorde godset till fideikomiss för äldsta manliga arvingar 1731 och 1751), g.m. Elisabeth Eufrosyne von Conowen.
1769	Deras son Mikael Ehrenborg, g.m. Sigrid von Meijerhelm, barnlösa.
1795	Hans broder Christian Didrik Ehrenborg, g.m. Anna Beata Elisabeth Silfversparre.
1799	Änkan Anna Beata Elisabeth Silfversparre.
1802	Deras son Casper Johan Ehrenborg, g.m. Eleonora Kristina Gustafschöld.
1828	Hans son Christian Abraham Ehrenborg, g.m. Eva Eleonora Odencrantz.
1879	Eva Eleonora Odencrantz.
1884	Deras son Christian Gustaf Teodor Ehrenborg, g.m. Eva Amalia Stanislas Barnekow.
1892	Deras son Carl Christian Casimir Ehrenborg, g.m. Johanna Charlotta Lovisa Andersson.
1919	Deras son Algot Herbert Casimir Ehrenborg. Genom expropriation Svenska staten.